

تعهدات زیست محیطی بین المللی

(موانع و چالش‌ها)

تألیف

زینب یوسفی

کارشناس ارشد حقوق بین الملل

سیامک زندی

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

سرشناسه	: یوسفی، زینب، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: تعهدات زیست محیطی بین‌المللی: (موانع و چالش‌ها) / تألیف زینب یوسفی، سیامک زندگی.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۴ ص.
شابک	: 978-600-114-461-5
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
موضوع	: مسئولیت‌های زیست محیطی
موضوع	: تعهدات بین‌المللی
موضوع	: حفاظت محیط زیست -- جنبه‌های سیاسی
شناسه افزوده	: زندگی، سیامک، ۱۳۶۱ -
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ت ۷ ی ۱۹۵/۷ GE
رده‌بندی دیوئی	: ۴۶۳/۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۹۶۱۴۸

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب فقهی، حقوقی و علوم سیاسی

تهران - خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی، خیابان لبافی‌نژاد،

نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: WWW.Khorsandypub.com

تعهدات زیست محیطی بین‌المللی

(موانع و چالش‌ها)

تألیف: زینب یوسفی - سیامک زندگی

چاپ اول - ۱۳۹۴

تیراژ: ۲۰۰ جلد

قیمت: ۹۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 600-114-461-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۴۶۱-۵

دیباچه مولفین

گسترش علم و فناوری و به تبع آن صنعت، علی رغم اعطای آسایش و رفاه به انسان‌ها تخریب، آسیب و ایجاد بحران‌های محیط زیست را به همراه داشته است. اوج این بحران‌ها در دهه شصت میلادی همراه با گسترش صنعت و فناوری آلوده‌کننده بوده که با جهانی شدن فرایندهای اقتصادی و فرهنگی تقویت شده است. با بروز بحران‌های زیست محیطی و تخریب گسترده محیط زیست و افزایش آگاهی انسان از برخی عوامل مؤثر در ایجاد این بحران‌ها، جوامع سعی در جستجوی راه چاره‌ای برای بهبود و در صورت عدم امکان بهبود، حفظ وضع موجود نمودند. در جهت دستیابی به هدف حفاظت از محیط زیست می‌بایست بستری مورد استناد و استفاده قرار می‌گرفت که قابلیت اجرا در جوامع را داشته و از ارزش و اعتبار برخوردار باشد. امروزه حفظ محیط زیست دغدغه اغلب کشورهاست و به این علت تابعان حقوق بین‌الملل اقدام به تدوین قواعدی حقوقی در طی کنوانسیون‌های بین‌المللی نموده‌اند. مفاد برخی از این کنوانسیون‌ها اعضای خویش را ملزم به اتخاذ راه کارهای خاصی در سطح داخلی و بین‌المللی کرده است. ایفای تعهدات بین‌المللی در سطح داخلی توسط کشورهایی شک با موانع و چالش‌هایی رو به رو خواهند بود که برخی از این موانع مربوط به مفاد تعهدات بین‌المللی است که دارای ایراد و اشکال است و برخی موانع ناشی از نظام و سیستم داخلی کشور اجراکننده تعهد زیست محیطی بین‌المللی است.

در میان مطالعات حقوق بین‌الملل و نیز حقوق عمومی داخلی پژوهش خاصی به بررسی مشکلات و موانع اجرای تعهدات زیست محیطی بین‌المللی در حقوق ملی نپرداخته است، به جز معدود کتب حقوق محیط زیست و مقالات اندکی که به گونه‌ای گذرا به ماهیت تعهدات

زیست محیطی پرداخته‌اند. علاوه بر این به جرأت می‌توان گفت که در زمینه تعهدات بین‌المللی دولت ایران و فرانسه نیز هیچ نوشته، تحقیق و یا پایان‌نامه‌ای که به نحوی مستقل در بردارنده ضرورت، فرضیات و اهداف پژوهش حاضر باشد وجود ندارد و نوشتار حاضر تلاش دارد موانع پیش روی دولت‌های ایران و فرانسه در اجرای تعهدات بین‌المللی خود در سطح داخلی را مورد بررسی قرار دهد.

اثر پیش رو در طی سه فصل به بررسی موانع و چالش‌ها می‌پردازد که در فصل نخست و طی سه گفتار مفاهیم، پیشینه و ماهیت تعهدات زیست محیطی مورد بررسی قرار می‌گیرد و فصل دوم اقسام اصول بین‌المللی زیست محیطی و رابطه آن‌ها با حقوق داخلی را بیان می‌کند، این فصل تعهدات زیست محیطی را بر می‌شمارد و همچنین به رابطه میان تعهدات زیست محیطی و حقوق ملی دو کشور ایران و فرانسه و سیستم حقوقی حاکم در این کشورها می‌پردازد. گفتار سوم این فصل نیز به برخی تعهدات ایران و فرانسه در زمینه محیط زیست اشاره می‌نماید و در نهایت فصل سوم موانع پیش روی این دو کشور را از منظرهای گوناگون تقنینی، اجرایی، قضایی، تکنیکی، آموزشی و مشارکت عامه بررسی می‌کند.

لازم به ذکر است که جناب آقای سیامک زندی انجام بخش اقدام قضایی و همچنین موانع قضایی پیش روی دو کشور ایران و فرانسه در راستای اجرای تعهدات زیست محیطی ایشان را به عهده داشته است.

نگارش این اثر را مرهون استاد بزرگوار و فرهیخته، جناب آقای دکتر علی مشهدی هستیم که با نکته سنجی‌ها و ارائه رهنمودهای خردمندانه‌اشان ما را قرین لطف خویش ساخته‌اند. جدیت و مساعدت ایشان در انتشار اثر حاضر ما را مشتاق تقدیم بهترین سپاس‌ها به حضور ارجمندشان می‌نماید.

بی‌شک، رفع نواقص و ابهامات این نوشتار مستلزم آگاهی یافتن از انتقادات و پیشنهادات شما عزیزان خواننده می‌باشد، بنابراین تذکر کاستی‌ها از جانب خوانندگان گرامی موجب امتنان و سپاسگزاری خواهد بود.

۷	دیباچه مولفین
۱۳	مقدمه
۱۷	فصل اول - مفاهیم، پیشینه و مبنای تعهدات
۱۷	زیست محیطی
۱۹	گفتار اول: مفاهیم
۱۹	بند اول - محیط زیست
۲۰	الف - معنای لغوی
۲۱	ب - معنای اصطلاحی
۲۳	ج - برخی مفاهیم مرتبط با محیط زیست
۲۴	د - اقسام و انواع محیط زیست
۲۴	۱ - محیط طبیعی
۲۵	۲ - محیط اجتماعی
۲۵	۳ - محیط مصنوع
۲۶	بند دوم - تعهدات زیست محیطی
۲۶	الف - معنای تعهدات
۲۷	ب - تعهدات زیست محیطی
۲۷	بند سوم - حقوق
۲۸	الف - حقوق ملی و داخلی، محیط زیست
۲۹	ب - حقوق بین الملل محیط زیست
۲۹	گفتار دوم: پیشه تعهدات زیست محیطی
۳۰	بند اول - قبل از عصر اکولوژی
۳۱	بند دوم - از عصر اکولوژی تا زمان حاضر
۳۲	الف - از استکھلم تا ریو
۳۵	ب - از ریو تا ژوهانسبورگ
۳۸	ج - از ژوهانسبورگ تا ریو ۲۰۱۲
۴۱	گفتار سوم: مبنای تعهدات زیست محیطی

۴۱	بند اول - مبانی حمایت از محیط زیست
۴۱	الف. رویکرد انسان محور
۴۲	ب. رویکرد طبیعت محور
۴۳	ج - مبنای مذهبی حمایت از محیط زیست
۴۴	د - پاسداشت زیست محیطی در جوامع سنتی
۴۶	بند دوم - منشاء تعهدات زیست محیطی
۴۷	الف - معاهدات
۴۷	ب - عرف
۴۹	ج - اصول کلی حقوقی
۴۹	د - تصمیمات قضایی و عقاید علماء برتر حقوق بین الملل

۵۱	فصل دوم - اقسام اصول و تعهدات زیست محیطی و ارتباط آن با حقوق ملی
۵۳	گفتار اول: اقسام اصول و تعهدات زیست محیطی
۵۵	بند اول - اصل همکاری
۵۶	بند دوم - اصل آلاینده - پرداخت کننده
۵۷	بند سوم - اصل پیشگیری
۵۸	بند چهارم - اصل احتیاط
۶۰	بند پنجم - مشارکت عمومی و دسترسی به اطلاعات
۶۱	بند ششم - اصل حفاظت
۶۲	بند هفتم - اصل مسئولیت مشترک ولی متفاوت
۶۳	گفتار دوم: رابطه میان تعهدات زیست محیطی بین المللی با حقوق ملی
۶۳	بند اول - رابطه بین حقوق بین الملل و حقوق داخلی
۶۳	الف - نظریه یگانگی حقوقی
۶۴	۱- نظریه یگانگی حقوقی با برتری حقوق داخلی
۶۴	۲- نظریه یگانگی حقوقی با برتری حقوق بین الملل
۶۵	ب- نظریه دو گانگی حقوقی
۶۵	بند دوم - سیستم حقوقی حاکم در ایران
۶۶	بند سوم - سیستم حقوقی حاکم در فرانسه
۶۷	گفتار سوم: بررسی تعهدات بین المللی ایران و فرانسه در برخی حوزه های محیط زیست
۶۷	بند اول - حوزه های زیست محیطی

۶۸	الف - هوا
۶۸	۱- آلودگی هوا
۶۹	۲- کاهش پوشش لایه ازن
۷۰	۳- تغییرات آب و هوایی
۷۲	ب - محیط زیست دریایی
۷۴	ج - خاک
۷۴	د - تنوع زیستی
۷۷	بند دوم - تعهدات زیست محیطی ایران و فرانسه
۷۷	الف - تعهد به همکاری
۷۸	ب - تعهد به پیشگیری
۷۹	ج - تعهد به اطلاع رسانی و مشارکت عمومی
۸۰	بند سوم - اقدامات ایران
۸۱	الف - تصویب قوانین و مقررات ملی
۸۴	ب - سیاست گذاری و تدابیر اجرایی
۸۷	ج - اقدام قضایی
۹۰	بند چهارم - اقدامات فرانسه
۹۱	الف - اقدامات تقنینی
۹۴	ب - تدابیر اجرایی
۹۶	ج - اقدام قضایی
۹۹	فصل سوم - موانع و چالش های اجرای تعهدات زیست محیطی بین المللی در سطح ملی
۱۰۱	گفتار اول: موانع تقنینی
۱۰۶	گفتار دوم: موانع اجرایی
۱۰۹	گفتار سوم: موانع قضایی
۱۱۶	گفتار چهارم: موانع تکنیکی
۱۲۰	گفتار پنجم: موانع آموزشی، فرهنگی و مشارکت عمومی
۱۳۱	پیشنهادهای
۱۳۳	نتیجه گیری
۱۳۷	فهرست منابع

مقدمه

محیط زیست به عنوان میراث مشترک بشریت همواره نیازمند حفاظت و حمایت به طرق گوناگون بوده است. پیشرفت عرصه های مختلفی مثل تکنولوژی، صنعت و حمل و نقل تعرض گسترده به این حیطه وسیع را افزایش داده است. در دهه شصت که اوج بحران های زیست محیطی و نقطه عطف اهتمام و توجه جهانی به عرصه محیط زیست بوده است کشورها طی کنوانسیون ها و معاهدات بین المللی متعهد شده اند تا اقداماتی را در سطح ملی و داخلی خود در جهت حفظ محیط زیست به عمل آورند. این تعهدات طیف گسترده ای از موضوعاتی را شامل می شوند که نیازمند اجرای آنها در سطح ملی می باشند از جمله همکاری های علمی و فنی، همکاری با کشورها و سازمان های مربوطه داخلی، منطقه ای و بین المللی، وضع قوانین در سطح داخلی و منطقه ای، کنترل و نظارت، انجام پژوهش، آموزش، فرهنگ سازی و اطلاع رسانی مناسب در جهت حفاظت و استفاده پایدار از منابع طبیعی و محیط زیست و تعهد به پیشگیری از تخریب محیط زیست؛ البته این بدان معنی نیست که تا قبل از دهه شصت توجهی به محیط زیست نمی شده است، بلکه در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیست موافقت نامه هایی در جهت حفاظت از برخی حوزه های محیط زیست میان کشورها منعقد شده است ولی توجه عمیق به حوزه محیط زیست از اواخر دهه شصت فزونی یافته است.

ماهیت تعهدات زیست محیطی در دوران کلاسیک مبتنی بر نفع متقابل بوده و به همین علت دولت ها تمایل کمتری به الزام به آن و اتخاذ اقدامات مؤثر در سطح داخلی در راستای اجرای تعهدات داشتند زیرا انجام این امور خواه ناخواه میزانی از حق حاکمیت آنها را بر سرزمین خویش محدود می نموده است ولی به تدریج با تحولات رخ داده در حوزه های دیگر

حقوق بین‌الملل و زایش تعهدات غیر متقابل و با گذار از نیازهای مادی صرف به سمت نیازهای معنوی مثل صلح، محیط زیست و ایجاد جامعه واحد جهانی تعهدات غیر متقابل زیست محیطی نیز پا به عرصه وجود نهادند.

با برگزاری نشست‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی مثل کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲، ریو ۱۹۹۲، ژوهانسبورگ ۲۰۰۲ و بالاخره ریو ۲۰۱۲ عزمی جهانی برای مبارزه با مشکلات زیست محیطی برقرار شد. در فاصله بین دهه شصت تا به امروز کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه بسیاری در زمینه محیط زیست انعقاد یافته‌اند که کشورهای زیادی یا آنها را تصویب و یا بدان ملحق گردیده‌اند. معاهدات جهانی حاوی اصولی هستند که کشورها را ملزم به اتخاذ اقداماتی در سطح ملی و منطقه‌ای در راستای اجرای این کنوانسیون‌ها کرده‌اند از جمله این اصول تعهد به پرداخت توسط آلوده ساز، چنان چه که در پیش گفته شد همکاری، مشارکت عمومی نیز می‌باشند. دو کشور ایران و فرانسه به معاهدات و موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای و جهانی محیط زیستی بسیاری پیوسته‌اند. در ایران با توجه به ماده ۹ قانون مدنی تعهدات تصویب شده در مجلس شورای اسلامی در حکم قانون هستند و با توجه به حق شرط قرار داده شده از سوی ایران در برخی کنوانسیون‌ها متوجه می‌شویم که ایران برتری را تا حدی از آن حقوق داخلی خویش دانسته است ولی در کشور فرانسه با تدقیق در اصل ۵۵ قانون اساسی این کشور ارجحیت تام مقررات بین‌المللی که در کشور فرانسه هم شامل معاهدات بین‌المللی و هم مقررات اتحادیه اروپاست را می‌توان استنباط نمود البته این برتری تنها در صورتی است که اطراف دیگر تعهد نیز آن را اجرا کرده باشند. این دو کشور در راستای اجرای تعهد بین‌المللی خود تدابیری را در سطح داخلی اتخاذ کرده‌اند از جمله اتخاذ اقدامات تقنینی، اجرایی و قضایی که اقدام تقنینی شامل مواردی مثل تصویب مقررات، قوانین، آیین‌نامه‌ها می‌شود. اقدامات اجرایی مثل ایجاد نهادهای و ساختارهای مناسب و لازم برای اجرای تعهد و اقدام قضایی در برگیرنده مجازات‌ها و کیفرهای مناسب در صورت تخلف از تعهد گنجانده شده در کنوانسیون‌ها است.

کشور فرانسه به علت توسعه صنعتی در آلودگی و تخریب محیط زیست نقشی پررنگ‌تر دارد ولی از سویی دیگر دسترسی بیشتری به فناوری و تکنولوژی منطبق با محیط زیست دارد و ایران که کشوری در حال توسعه به حساب می‌آید به دلایلی چند مثل مسائل و مشکلات اقتصادی در اجرای تعهد با موانعی رو به رو است به عنوان مثال گاهی ایران در جهت اجرای

برخی تعهدات زیست محیطی خود ناچار به بکارگیری فناوری و تکنولوژی های پیچیده و خاصی است که بعضاً از نظر اقتصادی بسیار هزینه بر است و این می تواند مانعی در جهت اجرای این تعهدات باشد، از موانع دیگر عدم دسترسی به فناوری مناسب می توان تحریم های اقتصادی را نام برد، همچنین عدم آموزش و فرهنگ سازی مناسب و ... از دیگر معضلات محسوب می شوند. البته این بدین معنی نیست که کشور فرانسه در این زمینه با چالشی روبه رو نباشد و ایران مشکلات فراوانی را پیش روی خویش داشته باشد. شدت و نوع مانع پیش روی این دو کشور متفاوت از هم است. برای نمونه هر دو کشور از لحاظ حقوقی با مشکلاتی در راستای اجرای معاهده رو به رو هستند. از جمله موانعی که کشورها در راستای اجرای تعهد خویش ممکن است با آن رو به رو باشند می توان عدم وضع قوانین ملی و پیش بینی ضمانت اجراهای قوی و مناسب و ایجاد راهکارها و ابزارهای لازم جهت اجرای تعهدات را ذکر کرد. عامل دیگر پیچیدگی و فنی بودن مفاهیم و اصطلاحات حقوق محیط زیست است که نیازمند احاطه مسئولین اجرایی و قضایی به آن است تا بتوانند در جهت اجرایی کردن تعهدات حقوقی آن اقدام نمایند.